

TOPICAL SCIENTIFIC ISSUES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.2.34>

POJĘCIE „KRADZIEŻ” I „ROZKRADANIE” W DOKTRYNIE KARNO-PRAWNEJ OBCYCH KRAJÓW

Yaroslav Tatarkevych

aspirant Katedry Prawa Karnego

Uniwersytetu Narodowego „Odeska Akademia Prawnicza”

(Odessa, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-7501-7777

yariktatar-26.06.91@ukr.net

Adnotacja. Artykuł wskazuje, że w światowej praktyce legislacyjnej istnieją dwa główne podejścia do regulowania odpowiedzialności karnej w odniesieniu do przestępstw przeciwko mieniu (zamachów na mienie) związanych z przywłaszczeniem przez winnego cudzego mienia na swoją korzyść lub na rzecz osób trzecich. Pierwszy opiera się na idei potrzeby stworzenia uogólniającego pojęcia, które obejmowałoby wszelkie istniejące lub te, które pojawią się w przyszłości, sposoby ostatecznego (to znaczy „na zawsze”) przywłaszczenia cudzego mienia, ujawniając ich wspólne cechy, a jednocześnie nie pozbawiając cech specyficznych. Podejście to wyznawał do początku 2000 roku ustawodawca krajowy i wyznaje ustawodawca niektórych państw, przy czym stara się nadać takiemu pojęciu status normatywny.

Inne podejście opiera się na kazuistycznych podstawach, w których ustawodawca bezpośrednio w przepisach prawa karnego próbuje dokładnie opisać niektóre cechy konkretnych zamachów na mienie, biorąc pod uwagę nie tylko karno-prawną, ale także kryminalistyczną specyfikę ich popełnienia. Brak ogólnej koncepcji w ramach tego podejścia nie pozwala na zapewnienie „rzeczywistej” czystości chronionych stosunków własnościowych, wyraźne rozróżnienie zamachów na nich i powiązanych działań oraz przyczynia się do nieuzasadnionego wzrostu liczby specjalnych składów wykroczeń karnych.

Słowa kluczowe: kradzież w prawie karnym, rozkradanie w prawie karnym.

THE CONCEPT OF “ABDUCTION” AND “EMBEZZLEMENT” IN CRIMINAL LAW DOCTRINE OF FOREIGN STATES

Yaroslav Tatarkevych

PhD student of Department of Criminal law

National University “Odessa Law Academy”

(Odessa, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-7501-7777

yariktatar-26.06.91@ukr.net

Abstract. It is stated that there are two main approaches in international practice on the regulation of criminal liability for violations against property (property infringements) associated with taking by the offender of another’s property in one’s favor or favor of third parties. The first one is based on the idea of the need of creating a synthesizing concept that would encompass all present and potential means of final (i.e. ‘permanent’) possession of another’s property, revealing their common features and, at the same time, without depriving specific features. This approach was practiced by the domestic legislature until the early 2000s and is practiced by the legislators of some states, trying to give this concept a normative status. In foreign legislation the tendency to create a certain collective concept that could be used to describe property encroachments, if any, has not been further developed.

Another approach is based on casuistic principles where a legislator, directly in the norms of the criminal law, tries to thoroughly describe certain features of specific violations against property, considering not only the criminal law but also the forensic features of the commission. The absence of the generic concept with this approach precludes ‘generic’ clarity of protected relations, does not allow explicitly delimit infringement on such relations from related concepts, and contributes to unreasonable growth in several special criminal offenses.

Key words: abduction in criminal law, embezzlement in criminal law.

ПОНЯТТЯ «ВИКРАДЕННЯ» ТА «РОЗКРАДАННЯ» В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Ярослав Татаркевич

аспірант кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія»

(Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-7501-7777

yariktatar-26.06.91@ukr.net

Анотація. У статті зазначено, що у світовій законодавчій практиці існують два основних підходи до регламентації кримінальної відповідальності щодо посягань на власність (майнових посягань), пов'язаних із заволодінням винним чужим майном на свою користь чи на користь третіх осіб. В основу першого покладена ідея про необхідність створення узагальнюючого поняття, яке б охоплювало собою будь-які існуючі або ті, що з'являться у майбутньому, способи остаточного (тобто «назавжди») заволодіння чужим майном, розкриваючи їх спільні риси та, разом з цим, не позбавляючи специфічних особливостей. Цей підхід сповідував до початку 2000-х років вітчизняний законодавець та сповідує законодавець деяких держав, причому намагаючись надати такому поняттю нормативний статус.

Інший підхід заснований на казуїстичних засадах, коли законодавець безпосередньо у нормах кримінального закону намагається ретельно описати ті чи інші особливості конкретних посягань на власність, враховуючи при цьому не тільки кримінально-правову, а й криміналістичну специфіку їх вчинення. Відсутність родового поняття у межах цього підходу не дозволяє забезпечити «речову» чистоту охоронюваних відносин власності, чітко розмежувати посягання на них і суміжні діяння та сприяє необґрунтованому збільшенню кількості спеціальних складів кримінальних правопорушень.

Ключові слова: викрадення у кримінальному праві, розкрадання у кримінальному праві.

Процес становлення та розвитку такого поняття як розкрадання у кримінально-правовій доктрині колишніх радянських республік фактично нічим не відрізняється від аналогічного процесу в Україні, що є цілком зрозумілим. Проте звертає на себе увагу той факт, що тут законодавець подекуди намагався надати цьому поняттю нормативний статус. Так, наприклад, у 1994 р. ст. 144 КК РРФСР була доповнена приміткою, відповідно до якої під розкраданням розумілося вчинене з корисливою метою протиправне безоплатне вилучення та (або) повернення чужого майна на користь винного або інших осіб, що заподіяло шкоду власнику чи іншому володільцю цього майна. Це поняття охоплювало собою крадіжку, грабїж, розбій, шахрайство, привласнення чи розтрату ввіреного винному майна, а також розкрадання державного майна (тільки державного) шляхом зловживання посадовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 147¹). Вимагання способом розкрадання не визнавалося. Окремою нормою (ст. 147²) передбачалася відповідальність за розкрадання предметів або документів, які мають особливу історичну, наукову або культурну цінність незалежно від способу розкрадання. На цей період КК РРФСР вже не диференціював охорону державної та приватної власності (глава V цього законодавчого акту йменувалася «Злочини проти власності»). Однак це не завадило розповсюдити поняття розкрадання, яке було напрацьовано для характеристики злочинів проти державної власності і на приватну власність та наділити його універсальним характером.

Після чергової хвилі кодифікації кримінального законодавства у пострадянських республіках, яка відбувалася з другої половини 90-х років минулого століття до початку 2000-х років, законодавець цих країн єдності щодо поглядів на роль і значення такого поняття, як розкрадання вже не демонстрував, хоча подекуди традиційний для радянської доби підхід все ж таки зберігався. При цьому тенденція до нормативного визначення поняття розкрадання подекуди почала посилюватися.

Нормативне визначення поняття розкрадання передбачає у КК Республіки Білорусь 1999 р. (Уголовный кодекс Республики Беларусь, 1999). Відповідно до п. 1 примітки до глави 24 «Злочини проти власності» під розкраданням розуміється умисне протиправне безоплатне заволодіння чужим майном або правом на майно з корисливою метою. Способами розкрадання білоруський законодавець визнає крадіжку, грабїж, розбій, вимагання, шахрайство, зловживання службовими повноваженнями, привласнення, розтрату або використання комп'ютерної техніки. У останньому випадку йдеться скоріше за все не про спосіб, а про засіб вчинення злочину. Розкрадання шляхом використання комп'ютерної техніки визначається як розкрадання шляхом зміни інформації, яка обробляється у комп'ютерній системі, що зберігається на машинних носіях або передається через мережу передачі даних або шляхом введення в комп'ютерну систему неправдивої інформації (ч. 1 ст. 212). Тобто КК Республіки Білорусь передбачає відповідальність за розкрадання шляхом використання комп'ютерної техніки, вірогідно, охоплюючи цим поняттям як крадіжку, так і шахрайство.

Незважаючи на наявність нормативної дефініції розкрадання КК Республіки Білорусь використовує це поняття тільки у найменуванні і диспозиціях. Однак білоруська кримінально-правова теорія все ж таки виходить з того, що поняття розкрадання є родовим (збірним) та використовує його при класифікації злочинів проти власності (Хилюта, 2013: 67).

Законодавець пострадянських республік не завжди пропонує нормативне визначення розкрадання. Але аналіз відповідних норм свідчить про те, що воно використовується саме як родове поняття.

Так, наприклад, КК Республіки Молдова від 18 квітня 2002 р. поняття розкрадання не передбачає. Однак у ст. 195 йшлося про розкрадання майна у великих або особливо великих розмірах незалежно від способу розкрадання (ст. 186-192) (Уголовный кодекс Республики Молдова, 2003). Виходячи з цього положення, способами розкрадання визнавалися крадіжка (ст. 186), грабіж (ст. 187), розбій (ст. 188), шантаж (ст. 189), шахрайство (ст. 190), привласнення (ст. 191) та кишенькова крадіжка (ст. 192). Термін «розкрадання» безпосередньо використовується при визначенні крадіжки, як таємного розкрадання майна, грабежу, як відкритого розкрадання майна, розбою, як нападу з метою розкрадання майна, привласнення, як розкрадання майна, ввіреного винному та кишенькової крадіжки, як дій з метою розкрадання у іншої особи цінностей з кишень, сумок або з інших предметів, що знаходяться у особи.

Термін «розкрадання» використовується і в ст. 194 (розкрадання або незаконне використання електричної чи теплової енергії або газу). Проте, виходячи з диспозиції ст. 195, це діяння молдавський законодавець способом розкрадання не вважав. Не розглядається як розкрадання і порушення володіння, тобто незаконне повне або часткове заволодіння чужою нерухомістю, відповідальність за яке передбачається окремою нормою (ст. 193) (Уголовный кодекс Республики Молдова, 2003).

Згодом ст. 195 КК Республіки Молдова була декриміналізована, а в Особливій частині з'явилася норма, де розкрадання та вимагання почали диференціюватися. Так, наприклад, ст. 217⁴ КК Республіки Молдова має назву «Розкрадання або вимагання наркотичних засобів або етноботанічних речовин». З цього постає, що вимагання способом розкрадання більше не визнається.

Не передбачає нормативного визначення поняття розкрадання і КК Республіки Вірменія від 18 квітня 2003 р. Однак цей термін використовується при визначенні розбою (ст. 175), грабежу (ст. 176), крадіжки (ст. 177), шахрайства (ст. 178), привласнення та розтрата (ст. 179), а також розкрадання, вчиненого з використанням комп'ютерної техніки (ст. 181). При визначенні ознак вимагання (ст. 182) поняття розкрадання не вживається. Однак КК Республіки Вірменія встановлює відповідальність за розкрадання предметів, що мають особливу цінність (ст. 180), яке відповідно до ч. 3 цієї статті може вчинятися й шляхом розбою або вимагання (Уголовный кодекс Республики Армения, 2004), що свідчить про те, що вірменський законодавець все ж таки вважає вимагання способом розкрадання.

Підхід, до розкрадання як родового поняття є характерним і для КК Республіки Узбекистан від 22 вересня 1994 р. (Уголовный кодекс Республики Узбекистан, 1994). Оперує поняття розкрадання і КК Азербайджанської Республіки від 30 грудня 1999 р. (Уголовный кодекс Азербайджанской Республики, 1999).

Однак, незважаючи на те, що поняття розкрадання не втратило свого значення і після уніфікації кримінально-правової охорони різних форм власності та доволі широко використовується у сучасному кримінальному законодавстві колишніх радянських республік, деякі пострадянські країни від нього відмовилися. Так, наприклад, КК Литовської Республіки від 26 вересня 2000 р. про розкрадання взагалі не згадує, а при визначенні тих чи інших посягань на власність повертається до позицій кримінально-правової школи дорадянської доби. Відповідно до ч. 1 ст. 178 (крадіжка) КК Литовської Республіки карається той, хто викрав чуже майно, а відповідно до ч. 1 ст. 180 (розбій) – той, хто із застосуванням фізичного насильства або з погрозою негайного його застосування чи іншим способом позбавивши потерпілого можливості спротиву, викрав чуже майно. При визначенні вимагання (ст. 181), шахрайства (ст. 182), привласнення (ст. 183) та розтрата (ст. 184) про викрадення не згадується, з чого постає, що вони цим поняттям не охоплюються. Встановлює литовський законодавець і відповідальність за незаконне використання енергії та послуг зв'язку (ст. 179). При цьому, хоча у цій статті і підкреслюється, що електрична або тепла енергія, газ, вода та телекомунікації мають економічну цінність, поняття викрадення тут не вживається, а небезпека пов'язується із заподіянням майнової шкоди, що є більш характерним для злочинів у сфері господарської (економічної) діяльності, ніж для злочинів проти власності. Втім, розташування цього злочину у розділі XXVIII Особливій частині КК Литовської Республіки є виправданим, оскільки він має назву «Злочини та кримінальні проступки проти власності, майнових прав і майнових інтересів» (Уголовный кодекс Литовской Республики, 2000).

Не використовує поняття розкрадання і КК Грузії від 22 липня 1999 р. (Уголовный кодекс Грузии, 1999). Крадіжка тут визначається як таємне заволодіння чужою рухомою річчю з метою протиправного привласнення (ч. 1 ст. 177). Під грабежем розуміється відкрите заволодіння чужою рухомою річчю з метою протиправного привласнення (ч. 1 ст. 178). Розбій, на думку грузинського законодавця, - це напад з метою протиправного привласнення чужої рухомої речі, вчинений із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я людини або з погрозою такого насильства (ч. 1 ст. 179). Шахрайство позиціонується як заволодіння чужою рухомою річчю з метою протиправного привласнення або придбання майнового права шляхом обману (ч. 1 ст. 180). Вимагання визначається доволі традиційно (ч. 1 ст. 181), а привласнення чи розтрата є кримінально-караними, якщо чужа рухома річ була привласнена чи розтрачена протиправно і якщо вона знаходилася у правомірному володінні або відданні особи, яка її привласнила чи розтратила (ч. 1 ст. 182).

Слід зазначити, що республіки колишнього СРСР переживають вже нову хвилю кодифікації кримінального законодавства. Аналіз положень нових КК свідчить про те, що законодавці все ж таки тяжіють до формулювання певних родових понять, які характеризують різні способи посягань на власність, хоча єдності у розумінні їх сутності, як і раніше, немає.

Так, наприклад, відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КК Республіки Казахстан від 3 липня 2014 р. (Уголовный кодекс Республики Казахстан, 2014) (цей КК замінив собою КК Республіки Казахстан 1997 р.) розкрадання - це вчинене з корисливою метою протиправне безоплатне вилучення та (або) обертання чужого майна на користь винного чи інших осіб, що заподіяло шкоду власнику або іншому володільцю цього майна.

Це поняття використовується при визначенні дрібного розкрадання, яке охоплює собою крадіжку, шахрайство, привласнення або розтрату чужого майна, вчинені в незначних розмірах (ч. 1 ст. 187), крадіжки, як таємного розкрадання чужого майна (ч. 1 ст. 188), яка передбачає й таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення її шляхом незаконного доступу до інформаційної системи або зміни інформації, що передається через мережу телекомунікацій (п. 4 ч. 2 ст. 188), скотокрадіїства, як таємного розкрадання чужого скота (ст. 188¹), привласнення чи розтрати, як розкрадання чужого майна, яке ввірено винному (ч. 1 ст. 189), шахрайства, як розкрадання чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довірою (ч. 1 ст. 190), яке теж передбачає таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення шахрайства шляхом обману або зловживання довірою користувача інформаційної системи (п. 4 ч. 2 ст. 190), грабежу, як відкритого розкрадання чужого майна (ч. 1 ст. 191) та розбою, як нападу з метою розкрадання чужого майна, поєднаного з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, або з погрозою негайного застосування такого насильства (ч. 1 ст. 192).

Поняття розкрадання та заволодіння у КК Республіки Казахстан 2014 р. чітко диференціюються. Останнє вживається тоді, коли вчинене за відсутності тих чи інших ознак, розкрадання не утворює, наприклад, у ст. 208 (неправомірне заволодіння інформацією). Використовує казахський законодавець і поняття викрадення, але його сфера обмежується лише ст. 125 (викрадення людини) та ст. 126, де йдеться про незаконне позбавлення людини волі, що не пов'язано з її викраденням.

Передбачає нормативне визначення такого поняття, як розкрадання і новий КК Киргизької Республіки від 22 грудня 2016 р. (Уголовный кодекс Кыргызской Республики, 2016) (замінив собою КК Киргизької Республіки від 18 вересня 1997 р.). Відповідно до п. 19 додатку 1 «Значення термінів, які вживаються у цьому Кодексі» до КК Киргизької Республіки 2016 р. розкрадання – це протиправне, безплатне заволодіння чужим майном на користь винного або інших осіб, яке заподіяло шкоду власнику чи іншому володільцю цього майна. За допомогою цього терміну в КК Киргизької Республіки визначається лише крадіжка, як таємне розкрадання чужого майна, вчинене у значних розмірах (розмір майна, який на момент вчинення злочину в сто і більше разів перевищує розрахунковий показник, встановлений законодавством Киргизької Республіки – п. 5 згаданого додатку 1 до КК). Грабіж позиціонується як відкрите заволодіння чужим майном (ч. 1 ст. 201), розбій – як напад з метою заволодіння чужим майном, вчинений із застосуванням насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я, або з погрозою застосування такого насильства (ч. 1 ст. 202), а шахрайство – як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою, у значному розмірі (ч. 1 ст. 204).

Як злочин проти власності (глава 30 розділу VII) розглядає киргизький законодавець і угон автомобіля-транспортного засобу (ст. 206). Це діяння визначається як неправомірне заволодіння автомобілем чи іншим автомобілотранспортним засобом та поїздка на ньому, незалежно від мети заволодіння (ч. 1 ст. 206).

При визначенні привласнення, розтрати (ст. 205) та вимагання (ст. 203) КК Киргизької Республіки не вживає ні термін «розкрадання», ні термін «заволодіння». Але у статтях Особливої частини розкрадання та вимагання диференціюються, наприклад, ст. 257 (розкрадання або вимагання вогнепальної зброї), ст. 263 (розкрадання або вимагання радіоактивних матеріалів), ст. 271 (розкрадання або вимагання наркотичних засобів чи психотропних речовин). У ст. 360 про вимагання взагалі не згадується. Тут мова йде про розкрадання офіційного документу, печатки або штамп, а також паспорту чи іншого важливого особистого документу, який належить особі. З цього постає, що способом розкрадання не визнається лише вимагання.

Що ж стосується терміну «викрадення», то він, як і у КК Республіки Казахстан, використовується тільки при визначенні злочину, передбаченого ст. 170 (викрадення людини).

Таким чином, киргизький законодавець сутнісною ознакою розкрадання вважає не вилучення та (або) обертання чужого майна, а заволодіння ним, хоча саме поняття розкрадання тут використовується як родове.

Не відрізняється одноманітністю в аспекті, що аналізується і законодавство країн – колишніх членів соціалістичної співдружності. Так, наприклад, згідно ч. 1 ст. 194 КК Республіки Болгарія від 15 березня 1968 р. (Уголовный кодекс Республики Болгария, 1968) крадіжка визначається як вилучення чужої рухомої речі з володіння іншого без його згоди з наміром протизаконного заволодіння нею. Кваліфікованим складом крадіжки визнається її вчинення посадовою особою, яка використала для цього своє службове становище (п. 6 ч. 1 ст. 195). Грабіж позиціонується як вилучення чужої рухомої речі з володіння іншої особи з наміром протизаконного заволодіння нею шляхом застосування насильства чи погрози (ч. 1 ст. 198). Під загрозою розуміється залякування негайним вчиненням такого діяння, яке представляє серйозну небезпеку для життя, здоров'я, гідності або майна того, кому загрожують або іншої особи, яка при цьому присутня (ч. 2 ст. 198). Грабежем визнається і будь-яка крадіжка, при вчиненні якої винний, якого застигли на місці злочину, застосовує насильство чи погрозу з метою збереження володіння викраденою річчю (ч. 3 ст. 198). Грабіж має місце і тоді, коли для вилучення речі особа була приведена у непритомний або безпорадний стан (ч. 4 ст. 198). Кваліфікованими видами грабежу визнається грабіж поєднаний: 1) із заподіянням тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження (п. 3 ч. 1 ст. 199); 2) із заподіянням тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть (п. 1 ч. 2 ст. 199); 3) із вбивством або замахом на нього (п. 2 ч. 2 ст. 199).

Ст. 201 КК Республіки Болгарія передбачає відповідальність за посадове привласнення – привласнення посадовою особою чужих грошей, речей чи інших цінностей, ввірених їй як посадовій особі або переданих їй для зберігання чи управління. Відповідно до ч. 1 ст. 206 карається той, хто протизаконно привласнює чужу рухому річ, якою він володіє чи яку охороняє. За обман карається той, хто з метою отримання для себе

чи іншої особи майнової вигоди введе кого-небудь в оману або підтримає оману, яка в нього вже була і таким чином заподіє йому чи іншій особі майнову шкоду (ч. 1 ст. 209). Кваліфікованим видом обману є його вчинення посадовою особою або уповноваженим, який використав для цього свою посаду чи повноваження (п. 3 ч. 1 ст. 210).

Ч. 1 ст. 212 передбачає покарання для того, хто шляхом використання документу, зміст якого є недостовірним, або піддробленого чи сфальшованого документу протизаконно отримує чуже рухоме майно з наміром його привласнити.

Ч. 1 ст. 213^a встановлює відповідальність для того, хто з метою примусу кого-небудь розпорядитися річчю чи своїм правом або прийняти майнові зобов'язання погрожує насильством, розголошенням обставин, що ганьблять, пошкодженням майна чи іншою протизаконною дією з тяжкими наслідками для нього чи його рідних. Окремою статтею 214 передбачене покарання для того, хто з метою отримання майнової вигоди для себе чи іншої особи шляхом застосування насильства чи погроз примусить кого-небудь вчинити або не вчинити які-небудь дії або зазнати що-небудь проти волі цієї особи і таким чином заподіяти йому чи іншій особі майнову шкоду.

Термін «викрадення» болгарський законодавець використовує лише при характеристиці діяння, передбаченого ст. 142 «Викрадення особи». Що ж стосується статей Особливої частини, які передбачають відповідальність за обіг без належного дозволу певних предметів, то їх вилучення чи заволодіння ними спеціально не виокремлюється. Тут використовуються більш загальні формули. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 339 карається той, хто яким-небудь чином придбав вибухові речовини, вогнепальну зброю чи бойові припаси без належного на те дозволу, а також той, хто без відповідного дозволу привласнює знайдені вибухові речовини, вогнепальну зброю чи бойові припаси (ч. 5 ст. 339). Враховуючи те, що розкрадання за дозволом неможливе за визначенням, вилучення зазначених предметів з володіння іншого без його згоди з наміром протизаконного заволодіння ними, вірогідно, має кваліфікуватися за статтями про злочини проти власності.

Відповідно до §1 ст. 278 КК Республіки Польща від 1 січня 1997 р. (Уголовний кодекс Республіки Польща, 1997) карається той, хто заволодіває з метою привласнення чужою рухомою річчю. Покаранню підлягає й той, хто без згоди уповноваженої особи отримує чужу комп'ютерну програму з метою отримання майнової вигоди. Положення цієї статті застосовуються відповідно й до крадіжки енергії або картки, яка дає право на отримання грошей з банкомату (§5 ст. 278). Ст. 280 КК Республіки Польща встановлює відповідальність за розбій, який визначається як розкрадання із застосуванням насильства до особи чи погрози негайного його застосування або шляхом доведення до непристойного чи безпорадного стану (§1). Окремим злочином визнається утримання вилученої речі безпосередньо після вчинення крадіжки шляхом насильства до особи чи погрози негайного його застосування або доведення людини до непристойного чи безпорадного стану, яке карається позбавленням волі на строк до десяти років (ст. 281). Підлягає покаранню позбавленням волі на строк від 1 до 10 років той, хто з метою отримання майнової вигоди насильством, погрозою посягання на життя чи здоров'я або насильницького посягання на майно примушує іншу особу розпорядитися власним або чужим майном чи припинити господарську діяльність (ст. 282). Ст. 284 передбачає відповідальність за два види привласнення: 1) привласнення собі чужої рухомої речі або майнового права (§1); 2) привласнення собі речі, яка ввірена винному (§2). Відповідно до §1 ст. 285 карається той, хто підключився до пристрою телефонного зв'язку та вчиняє телефонні перемовини за чужий рахунок. §1 ст. 286 визнає злочинцем того, хто з метою отримання майнової вигоди примушує іншу особу невігідно розпорядитися своїм або чужим майном шляхом введення його в оману або використання омані чи нездатності належного розуміння вчинюваної дії. Карається позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років той, хто з метою отримання майнової вигоди або заподіяння іншому шкоди, не маючи на те права, впливає на автоматизоване перетворення, збирання чи передачу інформації або змінює, видаляє чи вводить новий запис на комп'ютерний носій інформації (§1 ст. 287). У цій главі XXXV польський законодавець передбачає відповідальність і для того, хто забирає з метою короткочасного використання чужий механічний засіб пересування (§1 ст. 289). Караною у межах цієї глави визнається також порубка дерева у лісі, яка вчинена з метою привласнення (ст. 290).

Аналіз чинного КК Франції 1992 р. (Уголовний кодекс Франції, 1992), який прийшов на зміну КК 1810 р., дозволяє зробити висновок, що цей законодавчий акт поняттям викрадення взагалі не оперує. Тут, певну узагальнюючу функцію скоріше виконує поняття крадіжки, яке визначається як обманне вилучення речі іншої особи (ст. 311-1). До неї прирівнюється й обманне вилучення енергії, що заподіяло шкоду іншій особі (ст. 311-2).

За КК Франції 1992 р. крадіжка охоплює собою як власне крадіжку, так і грабіж та розбій. Що ж стосується вимагання та шантажу, то відповідальність за ці діяння встановлюється окремо. При цьому під вимаганням розуміється отримання шляхом насильства, погрози застосування насильства чи примушування або підпису, зобов'язання чи відмови від зобов'язання, або таємної інформації, грошових коштів, цінних паперів, матеріальних цінностей чи будь-якого іншого майна (ст. 312-1), а під шантажем – отримання шляхом використання погрози викриттям або ставленням у вину фактів, здатних спричинити шкоду гідності та повазі особи або підпису, зобов'язання чи відмови від зобов'язання або таємної інформації, або грошових коштів, цінних паперів, матеріальних цінностей чи будь-якого іншого майна (ст. 312-10).

Отже, за чинним КК Франції поняття викрадення знову звузилося до меж крадіжки, хоча її кваліфіковані види охоплюють також грабіж та розбій. Інші майнові посягання яким-небудь родовим поняттям не охоплюються і розглядаються як окремі злочини.

Аналогічна картина спостерігається і в КК інших європейських країн, де майнові викрадення традиційно не мали високого рівня узагальнення, а крадіжка та викрадення розглядаються як синоніми.

Так, за КК Федеративної Республіки Німеччини крадіжку вчиняє той, хто вилучає чужу рухому річ іншої особи з наміром протизаконно привласнити її собі чи третій особі (§242). Особливо тяжкі випадки крадіжки мають місце, якщо особа: 1) для вчинення діяння вторгається у будівлю, службове приміщення чи приміщення підприємства або фірми чи інше закрите приміщення, незаконно проникає за допомогою підробленого ключа чи іншого інструменту, не призначеного для відмикання замків звичайним способом або ховається у приміщенні; 2) викрадає річ, яка особливим чином захищена від вилучення у закритому сховищі або за допомогою інших захисних пристроїв; 3) вчиняє крадіжку у вигляді промислу; 4) з церкви чи іншої будівлі або приміщення, яке слугує для вчинення релігійних обрядів, викрадає річ, яка призначена для богослужіння; 5) викрадає річ, важливу для науки, мистецтва або історії чи технічного розвитку, річ, яка знаходиться в загальнодоступній колекції чи експонується публічно; 6) вчиняє крадіжку, використовуючи безпорадний стан іншої особи, нещасний випадок чи загальну небезпеку; 7) викрадає особисту вогнепальну зброю, для придбання якої необхідний спеціальний дозвіл, кулемет, автомат, автоматичну чи напівавтоматичну гвинтівку або військову зброю чи вибухову речовину (п.п. 1-7 §243). Окремим §244 передбачається відповідальність за крадіжку, яка вчиняється тим, хто: 1) вчиняє крадіжку, при вчиненні якої він або інший учасник має при собі зброю чи інше небезпечне знаряддя або має при собі яке-небудь інше знаряддя чи засіб для того, щоб застосовуючи насильство чи погрожує його застосуванням, перешкодити спротиву іншої особи або подолати її спротив; 2) як член банди, яка організувалася для постійного вчинення розбою і крадіжок, вчиняє крадіжку за участі іншого члена банди; 3) вчиняє крадіжку, під час якої він для вчинення діяння вторгається у житло, незаконно проникає за допомогою підробленого ключа чи іншого інструменту, не призначеного для відпирання замка звичайним способом, незаконно проникає до квартири чи ховається у квартирі (п.п. 1-3 §244).

Норми про відповідальність за розбій та вимагання у КК ФРН утворюють самостійний розділ XX з одноіменною назвою. При цьому розбій позиціонується як вилучення чужої рухомої речі з наміром протиправно вилучити її для себе чи третьої особи із застосуванням насильства чи погрози, які створюють у момент їх застосування небезпеку для здоров'я або життя людини (ч. 1 §244).

Вимагання вчиняє той, хто із застосуванням насильства чи погрози заподіяння суттєвої шкоди протиправно примушує людину до вчинення дій, потурання чи бездіяльності і цим заподіює шкоду майну потерпілого чи іншої особи, з метою власного протиправного збагачення або збагачення третьої особи (ч. 1 §253).

Окремим розділом XXII встановлена відповідальність і за шахрайство та зловживання довірою (Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии, 2003: 394-424).

Таким чином, при характеристиці майнових посягань німецький законодавець віддає перевагу казуїстиці, що цілком зрозуміло в умовах відсутності певних узагальнюючих понять на кшталт розкрадання. Звідси і декілька варіантів шахрайства, які відрізняються між собою лише сферою та засобами вчинення. У цьому аспекті не зовсім зрозумілою виглядає позиція російського законодавця, який теж передбачає декілька варіантів шахрайства, але при цьому використовує розкрадання як родове поняття, причому визначаючи його на нормативному рівні.

Схожу з французькою та німецькою позицію сповідають й КК інших європейських країн, зокрема КК Австрії, де термін розкрадання використовується лише при характеристиці діяння, передбаченого §132 (розкрадання електроенергії) (Уголовный кодекс Австрии, 2004: 174-200), КК Швейцарії, який взагалі не оперує ні поняттям викрадення, ні поняттям розкрадання, а дії передбачені ст. 142 визначає як незаконне використання енергії (Уголовный кодекс Швейцарии, 2002: 169-179) та ін.

Разом з тим слід підкреслити, що деякі європейські КК надають поняттю розкрадання і більш широкий зміст. Розкрадання може характеризувати собою як певні дії посадової особи, так і дії загального суб'єкта, які привласнюють чуже майно, що знаходиться у їх володінні.

Так, наприклад, глава III розділу IV книги II Особливої частини КК Бельгії, яка має назву «Про розкрадання, розтрату та заінтересованість осіб, які здійснюють публічні функції», містить ст. 240, яка передбачає покарання для будь-якої особи, що виконує публічні функції, яка викраде державні чи приватні кошти, цінні папери, документи, що їх замінюють, акти, рухомі речі, які знаходяться у її розпорядженні у зв'язку із функціями, що нею здійснюються (Уголовный кодекс Бельгии, 2004: 159-160). Відповідальність за злочини проти власності встановлюється розділом IX книги II Особливої частини КК Бельгії і містить традиційні для європейського законодавства визначення крадіжки, вимагання, шахрайства, зловживання довірою тощо (Уголовный кодекс Бельгии, 2004: 285-314).

На відміну від КК Бельгії, КК Норвегії вживає поняття розкрадання безпосередньо у назві глави, яка присвячена злочинам проти власності та йменується «Розкрадання, «воровство» та незаконне використання». Відповідно до §255 за розкрадання підлягає покаранню особа, яка з метою привласнення собі чи іншій особі незаконного прибутку, неправомірно розпоряджається, заставляє, вживає або іншим чином привласнює рухоме майно, яке знаходиться у її володінні, але повністю чи частково належить іншому, або протизаконно розпоряджається грошима, які вона збрала для іншого або які були йому довірені іншим чином. Одним з кваліфікованих видів розкрадання визнається його вчинення офіційною посадовою особою, яка порушила особливу довіру, якою вона користувалася у зв'язку з посадою (§256).

Не складно помітити, що КК Бельгії визначає поняття розкрадання через поняття викрадення, а КК Норвегії – через поняття привласнення. При цьому останній не завжди послідовний, оскільки через поняття

привласнення він визначає й пограбування, як привласнення предмету, який повністю або частково належить іншій особі, вчиняючи насильство проти неї, позбавляючи її можливості спротиву чи шляхом погроз, які викликають серйозний страх перед насильством (§267) та навіть «воровство», яке полягає у відбиранні або сприянні відбиранню предмета, який повністю або частково належить іншому, шляхом привласнення цього предмета (§257) (Уголовное законодательство Норвегии, 2003: 218-227). Все це свідчить про те, що європейський законодавець розкращання статусом узагальнюючого поняття не наділяє.

Не наділяється таким статусом зазначене поняття чи поняття викрадення і в кримінальному законодавстві інших країн світу. Подекуди законодавець країн неєвропейського континентів, при характеристиці злочинів проти власності, такі поняття, як викрадення та розкращання все ж таки використовує. Так, наприклад, глава XXXVIII книги II КК Республіки Корея має назву «Злочини, пов'язані з викраденням майна та крадіжкою». Ст. 329 (викрадення майна) передбачає відповідальність за викрадення майна, не розкриваючи ознак цього поняття. Викрадення за КК Республіки Корея, не виходить за межі традиційних для зарубіжного законодавця уявлень щодо крадіжки, а термін «крадіжка» використовується при характеристиці насильницьких способів заволодіння чужим майном. Таким чином, викрадення не виконує функцію узагальнюючого поняття. Про це свідчить і той факт, що відповідальність за злочини, пов'язані з шахрайством і вимаганням та злочини, пов'язані з розтратою майна і зловживанням довірою встановлюється окремими главами книги II КК Республіки Корея – главою XXXIX та XL відповідно (Уголовный кодекс Республики Корея, 2004: 216-223).

Підсумовуючи викладене, уявляється можливим зазначити наступне. У світовій законодавчій практиці існують два основних підходи до регламентації кримінальної відповідальності щодо посягань на власність (майнових посягань), пов'язаних із заволодінням винним чужим майном на свою користь чи користь третіх осіб. В основу першого покладена ідея про необхідність створення узагальнюючого поняття, яке б охоплювало собою будь-які існуючі або ті, що з'являться у майбутньому, способи остаточного (тобто «назавжди») заволодіння чужим майном, розкриваючи їх спільні риси та, разом з цим, не позбавляючи специфічних особливостей. Цей підхід сповідував, починаючи з середини 50-х років минулого століття і до початку XX століття, вітчизняний законодавець та сповідує законодавець деяких пострадянських республік, причому намагаючись надати такому поняттю нормативний статус. У зарубіжному законодавстві тенденція до створення певного збірного поняття, яке б могло використовуватися для характеристики майнових посягань, якщо й мала місце, подальшого розвитку не отримала.

Інший підхід заснований на казуїстичних засадах, коли законодавець безпосередньо у нормах кримінального закону намагається ретельно описати ті чи інші особливості конкретних посягань на власність, враховуючи при цьому не тільки кримінально-правову, а й криміналістичну специфіку їх вчинення. Такий підхід є більш зручним для правозастосування, оскільки не потребує додаткових розумових зусиль при тлумаченні відповідних приписів, акцентуючи на тому, що, наприклад, шахрайство при страхуванні – це теж шахрайство, а крадіжка з приставною дрібницею – це теж крадіжка з проникненням у житло чи інше приміщення. Однак відсутність родового поняття у межах цього підходу не дозволяє забезпечити «речову» чистоту охоронюваних відносин власності, чітко розмежувати посягання на них і суміжні склади правопорушень, при чому як на законодавчому рівні, так і на рівні судової практики і, врешті решт, цілком здатна, якщо й не унеможливити, то суттєво віддалити реалізацію заповітної мрії будь-якого законодавця про створення «маленького» кримінального кодексу.

На цьому фоні інтерес викликають положення чинного КК України, який з одного боку, узагальнюючих понять при характеристиці посягань на власність не вживає, але з іншого – зберігає відносну стабільність норм, які містяться у розділі VI Особливої частини.

Список використаних джерел:

1. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30414984
2. Хиллота В.В. Квалификация преступлений против собственности. Гродно: ГрГУ им. Я. Купали, 2013. 684 с.
3. Уголовный кодекс Республики Молдова / Вступ. ст. А.И. Лукашова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 408 с.
4. Уголовный кодекс Республики Армения / Науч. ред. Е.Р. Азарян, Н.И. Мацнева; перев. с армянск. Р.З. Авакяна. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 450 с.
5. Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 г. URL: <https://lex.uz/docs/111457>
6. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353
7. Уголовный кодекс Литовской Республики от 26 сентября 2000 г. / Науч. ред. В. Павилонис; перев. с лит. В.П. Казанскене. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 470 с.
8. Уголовный кодекс Грузии от 22 июля 1999 г. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426>
9. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=5;-106
10. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 22 декабря 2016 г. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>
11. Уголовный кодекс Республики Болгария от 15 марта 1968 г. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>
12. Уголовный кодекс Республики Польша от 1 января 1997 г.: URL: <http://www.Law.edu.ru/norm/.norm.asp>
13. Уголовный кодекс Франции от 1 января 1992 г.: URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>
14. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Науч. ред. Д.А. Шестаков; перев. с немец. Н.С. Рачковой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 524 с.
15. Уголовный кодекс Австрии / Науч. ред. С.В. Милуков; перев. с немецк. Л.С. Вихровой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 352 с.

16. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред. и перев. с немецк. А.В. Серебренниковой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 366 с.
17. Уголовный кодекс Бельгии / Науч. ред. Н.И. Мацнев; перев. с французск. Г.И. Мачковского. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 561 с.
18. Уголовное законодательство Норвегии / Науч. ред. Ю.В. Голик; перев. с норвежск. А.В. Жмени. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 375 с.
19. Уголовный кодекс Республики Корея / Науч. ред. А.И. Коробеев; перев. с корейск. В.В. Верхоляка. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 240 с.

References:

1. Ugolovnyj kodeks Respubliki Belarus' [Criminal code of the Republic of Belarus] ot 1999. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30414984
2. Hilyuta V.V. Kvalifikaciya prestuplenij protiv sobstvennosti [Qualification of criminal offences against property]. Grodno: GrGU im. YA. Kupali, 2013. 684 p.
3. Ugolovnyj kodeks Respubliki Moldova [Criminal code of the Republic of Moldova] / Vstup. st. A.I. Lukashova. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2003. 408 p.
4. Ugolovnyj kodeks Respubliki Armeniya [Criminal code of the Republic of Armenia] / Nauch. red. E.R. Azaryan, N.I. Macneva; perev. s armyansk. R.Z. Avakyana. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2004. 450 p.
5. Ugolovnyj kodeks Respubliki Uzbekistan [Criminal code of the Republic Uzbekistan] ot 1994. URL: <https://lex.uz/docs/111457>
6. Ugolovnyj kodeks Azerbajdzhanskoj Respubliki [Criminal code of the Republic of Azerbaijan] ot 1999. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353
7. Ugolovnyj kodeks Litovskoj Respubliki [Criminal code of the Republic of Lithuania] ot 2000. / Nauch. red. V. Pavilionis; perev. s lit. V.P. Kazanskene. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2003. 470 p.
8. Ugolovnyj kodeks Gruzii [Criminal code of Georgia] ot 1999. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426>
9. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan [Criminal code of the Republic Kazakhstan] ot 2014. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=5;-106
10. Ugolovnyj kodeks Kyrgyzskoj Respubliki [Crimina code of the Kyrgyz Republic] ot 2016. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527>
11. Ugolovnyj kodeks Respubliki Bolgariya [Crimina code of the Republic of Bulgaria] ot 1968. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>
12. Ugolovnyj kodeks Respubliki Pol'sha [Crimina code of the Republic of Poland] ot 1997. URL: <http://www.Law.edu.ru/norm/norm.asp>
13. Ugolovnyj kodeks Francii [Crimina code of the French Republic] ot 1992. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>
14. Ugolovnyj kodeks Federativnoj Respubliki Germanii [Crimina code of the Federal Republic of Germany] / Nauch. red. D.A. SHestakov; perev. s nemec. N.S. Rachkovej. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2003. 524 p.
15. Ugolovnyj kodeks Avstrii [Crimina code of the Republic of Austria] / Nauch. red. S.V. Milyukov; perev. s nemeck. L.S. Vihrovoj. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2004. 352 p.
16. Ugolovnyj kodeks SHvejcarii [Crimina code of the Swiss Confederation] / Nauch. red. i perev. s nemeck. A.V. Serebrennikovej. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2002. 366 p.
17. Ugolovnyj kodeks Bel'gii [Crimina code of the Kingdom of Belgium] / Nauch. red. N.I. Macnev; perev. s francuzsk. G.I. Machkovskogo. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2004. 561 p.
18. Ugolovnoe zakonodatel'stvo Norvegii [Crimina legislation of the Kingdom of Norway] / Nauch. red. YU.V. Golik; perev. s norvezhsk. A.V. ZHmeni. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2003. 375 p.
19. Ugolovnyj kodeks Respubliki Koreya [Crimina code of the Republic of Korea] / Nauch. red. A.I. Korobeev; perev. s korejsk. V.V. Verholyaka. SPB.: YUridicheskij centr Press, 2004. 240 p.